

Gmina Tłuszcz

Diagnoza ubóstwa energetycznego dla Gminy Tłuszcz

Opracował Zespół:

Beata Górecka

Anna Jurek

Tłuszcz, listopad 2024

I. Wstęp

Jednym z niezbędnych elementów funkcjonowania gminy jest energia. Stwarza ona oraz ułatwia komfortowe warunki zarówno do pracy jak i odpoczynku. Energia jest niezbędna do podstawowych czynności tj. ogrzania budynku mieszkalnego, przygotowania posiłków czy podgrzania wody. Obecnie gospodarstwa domowe mają coraz większą trudność w zaspokajaniu swoich potrzeb energetycznych i przeznaczają na to dużą część swojego budżetu.

Według badań Krajowej Agencji Poszanowania Energii S.A. na przestrzeni lat 2010 – 2020 obserwuje się ciągły wzrost cen energii sięgający około 20%. Z opracowanego przez Instytut Energetyki Odnawialnej (IEO) raportu wynika, że koszty wytwarzania i cen na energię elektryczną w Polsce będą nieprzerwanie rosły. Przeprowadzone analizy wskazują na nieunikniony, bezwzględny wzrost kosztów produkcji energii. Biorąc pod uwagę najbliższe 10 lat istnieje ryzyko nawet dwukrotnego wzrostu cen w przypadku energii elektrycznej. (<https://www.zyrardow.pl/wp-content/uploads/Analiza-ubostwa-energetycznego-Zyrardow-2023.pdf>)

Problem ubóstwa energetycznego pierwszy raz dostrzeżono i zdefiniowano w Wielkiej Brytanii. Wypracowano tam definicję zjawiska, która brzmi: w sytuacji ubóstwa energetycznego znajduje się gospodarstwo domowe, które na utrzymanie dostatecznego poziomu ogrzewania musi przeznaczyć więcej niż 10% swojego dochodu. Wśród przyczyn tego zjawiska wymienia się przede wszystkim niską efektywność energetyczną budynku, zarobki, cenę paliwa przeznaczonego do ogrzewania budynku a także warunki klimatyczne.

Inną definicję wskazuje Instytut Badań Strukturalnych. Zgodnie z nią: gospodarstwo domowe jest ubogie energetycznie, jeżeli ma trudności w zaspokojeniu swoich potrzeb energetycznych z powodu niskiego dochodu lub charakterystyk mieszkania. Potrzeby energetyczne to wszystkie czynności wykorzystujące zarówno energię ciepłą, jak i elektryczną, niezbędne do utrzymywania godnego poziomu życia, a więc: ogrzewanie mieszkania, podgrzewanie wody, oświetlenie, przygotowywanie posiłków i korzystanie z podstawowych sprzętów RTV i AGD.

W polskim ustawodawstwie brak jest jednoznacznej definicji ubóstwa energetycznego. Minister Klimatu i Środowiska powołał Zespół do wsparcia odbiorcy wrażliwego oraz redukcji ubóstwa energetycznego w Polsce. Jego zadaniem, oprócz wypracowania definicji, jest identyfikacja i rozwój instrumentów przyczyniających się do redukcji ubóstwa energetycznego. W w/w jednostce trwają prace w tym zakresie. Dlatego też konieczne jest posługiwanie się definicjami z innych wspomnianych wyżej źródeł.

Szacuje się, że w Polsce problem ubóstwa energetycznego dotyczy obecnie ok. 12% gospodarstw domowych (a skala zjawiska jest niewspółmierna do skali ubóstwa dochodowego) – z czego blisko 6% Polaków jest ubogich energetycznie, ale nie dochodowo. Problem ubóstwa energetycznego jest również zróżnicowany lokalnie – istnieją gminy, w których zjawisko to dotyka większej liczby osób i są takie, w których ten problem prawie nie występuje. Przyjęta Polityka energetyczna Polski do 2040 roku zakłada redukcję zjawiska o 30% do poziomu maksymalnie 6%. Wśród głównych narzędzi walki z ubóstwem energetycznym wymienia się termomodernizację budynków mieszkalnych oraz zapewnienie efektywnego i ekologicznego dostępu do ciepła.

Problem zjawiska ubóstwa energetycznego został zauważony i scharakteryzowany stosunkowo niedawno. W praktyce samorządowej brak jest ogólnej metodyki działań rozpoznawczych zjawiska, która ułatwiłaby identyfikację osób narażonych na zjawisko ubóstwa energetycznego i wdrażanie odpowiednich instrumentów wsparcia. Jedną z prób przygotowania takich wytycznych jest Metodyka analizy ubóstwa energetycznego dla gmin - przygotowana przez Krajową Agencję Poszanowania Energii SA dla Województwa Małopolskiego. W niniejszej Diagnozie wykorzystane zostały elementy tej metodyki.

Wyróżnia się dwie grupy czynników warunkujących ubóstwo energetyczne. Pierwsza zawiera elementy charakterystyki budynków, które wpływają na efektywność energetyczną (wiek budynku, powierzchnia mieszkania na jedną osobę i rodzaj źródła ogrzewania). Drugą grupę czynników stanowią cechy społeczno-demograficzne populacji, determinujące poziom dochodów oraz ryzyko ubóstwa. (Ubóstwo energetyczne w województwie łódzkim, 2020)

Zjawiskiem ubóstwa energetycznego najbardziej zagrożone są osoby samotnie mieszkające w dużych domach na wsi, lokatorzy starych, komunalnych kamienic w miastach, rodziny wielodzietne mieszkające w dużych wiejskich domach oraz ubodzy mieszkańcy wolnostojących domów na wsi i w małych miejscowościach. (IBS, 2016)

Trudno wskazać jedną dominującą przyczynę ubóstwa energetycznego. Zjawisko zależy od wielu czynników, jednak jako główny czynnik uznaje się kombinację niskich dochodów, wysokich cen energii oraz niskiej efektywności energetycznej budynków.

Zaspokajanie zbiorowych potrzeb mieszkańców m.in. w energię elektryczną i ciepłą należy do zadań własnych gmin, dlatego też samorządy powinny włączać się w proces przeciwdziałania problemowi ubóstwa energetycznego. Jeżeli pewne działania zmierzające do poprawy jakości życia konsumentów mają być skierowane do osób niezamożnych, jednostki samorządu terytorialnego (JST) muszą zdiagnozować zarówno tego typu osoby, jak i do nich dotrzeć. (ASSIST Action Plan, Poland, 2018)

II. Cel Sporządzenia Diagnozy

Celem diagnozy jest oszacowanie skali zjawiska ubóstwa energetycznego w Gminie Tłuszcz. Analiza ubóstwa energetycznego pozwoli na identyfikację osób narażonych na ubóstwo energetyczne oraz pozwoli na skierowanie do nich instrumentów wsparcia w krótszym czasie. Analiza ubóstwa energetycznego umożliwi również przygotowanie odpowiednich programów wsparcia oraz pozyskanie środków finansowych na ich realizację.

Warto podkreślić, że niniejsze opracowanie nie wyczerpuje całej materii - wskazuje jednak ramy i obszar do dalszych prac nad pogłębioną analizą zagadnienia ubóstwa energetycznego w Gminie Tłuszcz.

III. Założenia analizy

Obecnie w Polsce funkcjonują programy dotacyjne na wykonanie termomodernizacji budynku oraz wymianę źródła ciepła z nieefektywnego na bardziej efektywne i ekologiczne, skierowane także do ubogich energetycznie (np. Stop Smog, Czyste Powietrze). Programy te mają określone wymogi, w głównej mierze oparte są o ubóstwo dochodowe. Ponieważ w Polsce powszechnym problemem jest brak metodyki analizy zjawiska ubóstwa energetycznego, samorządy mają utrudniony proces aplikowania i wdrażania instrumentów wsparcia, które miałyby przeciwdziałać temu zjawisku. Jedną z prób rozwiązania tego problemu jest „Metodyka analizy ubóstwa energetycznego dla Gmin” przygotowaną przez Krajową Agencję Poszanowania Energii SA dla województwa małopolskiego. Założenia tej metodyki przygotowano w oparciu o dotychczasowe doświadczenie Krajowej Agencji Poszanowania Energii S.A. zdobyte w projektach europejskich dotyczących zjawiska ubóstwa energetycznego, doświadczenie ekodoradców, wytyczne UMWM i wypracowane w ramach „Laboratorium Skawina” wytyczne do programu Stop Smog. Powołana został grupa robocza złożona z pracowników KAPE, przedstawicieli samorządów gmin: Skawina, Niepołomice i Tuchów oraz pracowników UMWM.

W „Metodyce analizy ubóstwa energetycznego dla Gmin” przygotowanej przez Krajową Agencję Poszanowania Energii SA zastosowano dwa podejścia identyfikacji zjawiska ubóstwa energetycznego w gminie. Pierwsze z nich ma na celu wstępną i bardzo ogólną identyfikację problemu. Opiera się na zebranych ogólnych danych, które wskazują liczbę osób potencjalnie narażonych na zjawisko ubóstwa energetycznego. Z tego też względu identyfikacja ta obarczona będzie błędem, wskaże jednak ogólny odsetek mieszkańców potencjalnie narażonych na zjawisko ubóstwa energetycznego. Metoda ta pozwala na szybkie zebranie danych i oparta jest na danych zbiorowych, bez wskazania konkretnych osób narażonych na problem ubóstwa energetycznego. Drugie podejście opiera się na pogłębionych wywiadach.

W niniejszej „Diagnozie ubóstwa energetycznego dla Gminy Tłuszcz” wykorzystano pierwsze podejście – oszacowano problem opierając się na zebranych ogólnych danych.

IV. Skala Ubóstwa Energetycznego w Polsce

Jak nadmieniono wcześniej, nie istnieje oficjalna miara ubóstwa energetycznego w Polsce. Niemniej jednak do tej pory powstał szereg opracowań stanowiących niezależne pozarządowe analizy statystyczne, które dostarczają pierwszych informacji w tym zakresie. Należy podkreślić, że nadal są one swoistymi ćwiczeniami metodologicznymi i nie powstał jeszcze konsensus w środowisku naukowym, pozarządowym, administracji publicznej w sprawie przyjęcia jednej miary tego zjawiska.

Bardzo ciekawe, przekrojowe opracowanie zaprezentowane zostało w raporcie "Ubóstwo energetyczne w Polsce – definicja i charakterystyka społeczna grupy" (Owczarek, Miazga 2015). Autorzy opracowania definiują ubóstwo energetyczne jako zjawisko polegające na doświadczeniu trudności w zaspokojeniu podstawowych potrzeb energetycznych w miejscu zamieszkania za rozsądną cenę, na które składa się utrzymanie adekwatnego standardu ciepła i zaopatrzenie w pozostałe rodzaje energii służące zaspokojeniu w adekwatny sposób podstawowych potrzeb funkcjonowania biologicznego i społecznego członków gospodarstwa domowego (2015). W swoim opracowaniu autorzy przygotowali przekrojowe spojrzenie na zjawisko ubóstwa energetycznego.

Jedną z miar, która w pewnym zakresie określa zjawisko ubóstwa energetycznego, jest miara Wysokie Koszty Niski Dochód, WKND (eng. Low Income High Costs). Ma ona swoje źródło w brytyjskich doświadczeniach badawczych, a ponadto jest uznana jako oficjalna miara stosowana przez Zjednoczone Królestwo na potrzeby realizacji polityk publicznych skierowanych do tej grupy. Gospodarstwo domowe, żeby zostało uznane za ubogie energetycznie musi jednocześnie spełnić dwa kryteria:

- kryterium Wysokich kosztów energetycznych (WK): wydatki na cele energetyczne powyżej mediany w populacji oraz
- kryterium Niskiego Dochodu (ND): dochód gospodarstwa domowego poniżej sumy 60% mediany dochodów w populacji (próg ubóstwa relatywnego przyjęty przez Eurostat dla krajów UE) i wydatków na cele energetyczne w danym gospodarstwie domowym.

Zgodnie z tą metodologią obliczono skalę zjawiska oraz scharakteryzowano tę grupę w oparciu o bazę danych pochodzącą z Badania budżetów gospodarstw domowych realizowanego przez Główny Urząd Statystyczny w trybie ciągłym (Owczarek, Miazga 2015). Oszacowano, że w 2013 roku ok. 17,1% Polaków dotkniętych było tym problemem, czyli ok. 6,44 mln osób. Najwyższe odsetki ubóstwa energetycznego odnaleźć można w następujących grupach: mieszkańcy budynków jednorodzinnych (35%), mieszkańcy starych budynków (oddanych do użytku w latach 1946-1960, 32%), budynków o dużej powierzchni (od 91 do 120m² – 31%), a także mieszkańcy wsi (32%). Wysokie odsetki ubogich energetycznie znajdziemy także w gospodarstwach domowych rencistów (29%), rodzinach wielodzietnych (pięcioro dzieci i więcej – 26%) i utrzymujących się ze świadczeń społecznych (24%). Najbardziej zagrożone grupy ubogich energetycznie można podzielić ze względu na dwie kategorie: czynniki techniczne (wiek i powierzchnia mieszkania, dom jednorodzinny vs. wielorodzinny) oraz czynniki ekonomiczno-społeczne (główne źródło utrzymania, liczba dzieci). Największy odsetek ubogich energetycznie obserwujemy w województwach lubelskim, świętokrzyskim, małopolskim i podkarpackim (21-29%), najmniejszy zaś w województwach pomorskim, zachodnio-pomorskim, śląskim i dolnośląskim (8-12%). Istotnym rezultatem przeprowadzonych badań był także wniosek o tylko częściowym pokrywaniu się ubóstwa energetycznego z ubóstwem dochodowym, który wynosi jedynie 33%. Przeczy to początkowym hipotezom pojawiającym się w debacie publicznej w Polsce głoszącym, że ubóstwo energetyczne jest tylko jednym z aspektów ubóstwa dochodowego i nie wymaga ono specyficznych instrumentów wsparcia.

	Ubóstwo energetyczne według definicji LIHC	Ubóstwo energetyczne według definicji absolutnej	
	wersja oryginalna	próg 10% dochodu	próg 13% dochodu
Polska – ogółem	17,1	44,4	32,4
Typ biologiczny gospodarstwa domowego			
małżeństwo bez dzieci	10,5	39,7	31,0
małżeństwo z 1 dzieckiem	12,4	32,2	22,2
małżeństwo z 2 i więcej dzieci	18,5	39,9	29,2
samotny rodzic z dziećmi	14,4	50,9	34,7
rodzice, dzieci i inne osoby	22,4	45,5	31,9
jednoosobowe	13,7	76,2	58,5
pozostałe	18,4	44,1	32,6
Liczba osób w gospodarstwie domowym			
jedna osoba	13,7	76,2	58,5
dwie osoby	12,0	43,4	33,2
trzy osoby	14,9	37,1	26,3
cztery osoby	18,7	39,6	28,6
pięć i więcej osób	21,9	44,9	31,8
Liczba dzieci w gospodarstwie domowym			
brak dzieci	17,3	48,9	36,8
jedno	15,0	37,9	25,9
dwoje	17,9	39,9	29,3
troje	19,9	42,7	29,5
czworo	22,4	39,9	25,4
pięcioro i więcej	26,0	39,2	23,7
Podgrupy społeczno-ekonomiczne			
Rolnicy i utrzymujący się z samozatrudnienia	26,7	48,9	37,0
Pracownicy na stanowiskach robotniczych	19,0	44,8	31,9
Pracownicy na stanowiskach nierobotniczych	7,6	26,8	17,1
Emeryci	15,5	53,5	41,3
Renciści	29,1	70,5	56,1
Utrzymujący się ze świadczeń społecznych	23,8	60,8	47,6
Utrzymujący się z pozostałych niezarobkowych źródeł	14,6	53,0	38,8
Klasa miejscowości zamieszkania			
500 tys. mieszkańców i więcej	3,3	19,5	12,5
200–499 tys. mieszkańców	5,7	27,7	17,1
100–199 tys. mieszkańców	4,7	27,5	16,6
20–99 tys. mieszkańców	7,2	32,9	21,4
poniżej 20 tys. mieszkańców	14,2	43,3	30,3
wieś	32,0	64,1	50,6
Województwo			
dolnośląskie	8,7	34,9	23,3
kujawsko-pomorskie	19,4	47,0	34,8
lubelskie	29,1	54,7	43,6
lubuskie	14,1	43,9	30,6
łódzkie	17,2	47,0	35,3
małopolskie	23,1	53,4	39,2
mazowieckie	15,3	40,1	29,9
opolskie	18,4	46,3	35,6
podkarpackie	28,0	61,0	47,5
podlaskie	19,2	51,2	38,0
pomorskie	12,5	33,4	24,2
śląskie	10,9	36,5	24,8
świętokrzyskie	24,4	60,5	45,7
warmińsko-mazurskie	13,5	42,5	28,8
wielkopolskie	18,5	43,7	31,9
zachodniopomorskie	10,0	35,2	21,9

	Ubóstwo energetyczne według definicji LIHC	Ubóstwo energetyczne według definicji absolutnej	
	wersja oryginalna	próg 10% dochodu	próg 13% dochodu
Rodzaj budynku			
budynek wielorodzinny	2,4	20,8	11,2
dom jednorodzinny w zabudowie szeregowej	16,6	47,8	33,8
dom jednorodzinny wolnostojący	34,5	71,4	57,1
Okres wybudowania budynku			
przed 1946 rokiem	18,3	47,6	34,7
w latach 1946–1960	31,9	58,7	50,6
w latach 1961–1980	14,1	42,6	30,0
w latach 1981–1995	15,7	42,8	30,5
w latach 1996–2006	12,7	35,8	23,2
po 2006 roku	7,4	24,3	13,9
Powierzchnia mieszkania			
=<30	7,4	52,8	36,1
31–60	8,3	32,0	21,4
61–90	19,7	44,5	34,7
91–120	30,5	64,4	50,7
>120	21,9	52,7	36,7
Własność mieszkania			
osoby fizycznej	18,8	46,5	34,5
spółdzielni mieszkaniowej	2,5	23,6	12,7
gminy, Skarbu Państwa, zakładu pracy	5,6	30,5	18,8
towarzystwa budownictwa społecznego (TBS)	4,1	24,2	11,3
innego podmiotu	9,6	38,7	24,5
nie wiem	10,1	30,4	22,5
Przeciekający dach			
nie	16,4	43,5	31,6
tak	23,0	51,0	39,2
Mieszkanie wystarczająco ciepłe w zimie			
nie	19,4	48,7	36,1
tak	16,8	43,8	31,9
Mieszkanie wystarczająco chłodne w lecie			
nie	13,6	39,4	27,5
tak	17,9	45,4	33,5
Otrzymywanie dodatku mieszkaniowego			
nie	17,5	44,6	32,8
tak	6,9	36,8	22,1
Sposób ogrzewania			
centralne ogrzewanie z sieci	1,4	19,0	10,0
centralne ogrzewanie lokalne	28,3	61,1	47,2
piece na opał	16,0	44,1	32,2
piece elektryczne (gazowe)	18,6	58,0	45,2

Tabela 1. Ubodzy energetycznie w 2013 roku w Polsce według cech socjoekonomicznych, cech budynków i regionu zamieszkania - udział w przekroju grup (%) (Owczarek, Miazga 2015).

V. Ubóstwo energetyczne w Województwie Mazowieckim (na podstawie "Diagnoza do opracowania Programu Przeciwdziałania Ubóstwu i wykluczeniu Województwa Mazowieckiego na lata 2023-2026")

Jednym z elementów "Diagnozy do opracowania Programu Przeciwdziałania Ubóstwu i wykluczeniu Województwa Mazowieckiego na lata 2023-2026: jest ubóstwo energetyczne. W opracowaniu tym dokonano wstępnej analizy tego zjawiska.

Według „Diagnozy ...” ubóstwo energetyczne to nie tylko ograniczone możliwości nabycia usług energetycznych, w celu zapewnienia codziennych potrzeb, ale także zbyt wysokie wydatki na ten cel oraz brak możliwości utrzymania adekwatnego standardu ciepła w mieszkaniu.

Na podstawie pogłębionych wywiadów z respondentami stwierdzono, że na terenie Województwa Mazowieckiego:

- ze względu na okres prowadzonych badań, respondenci w niewielkim stopniu odczuwają problem rosnących cen nośników energii, chociaż część z nich zauważała, że dalszy wzrost cen może powodować problem z ogrzaniem mieszkania w okresie jesienno-zimowym,
- już teraz 31,8% respondentów ma problemy z dostatecznym ogrzaniem mieszkania,
- można przyjąć, że respondenci, którzy ograniczają swoje potrzeby do minimum i nie realizują wszystkich potrzeb związanych z mieszkaniem, ubraniem i żywnością (20,3%) oraz tym, którym nie wystarcza nawet na jedzenie (24,0%), są w największym stopniu zagrożeni ubóstwem energetycznym,
- można jednocześnie uznać z dużym prawdopodobieństwem, że rosnące ceny energii spowodują, że gospodarstwa domowe, które realizują swoje potrzeby na poziomie minimum lub są zmuszone do ich ograniczania, w sezonie grzewczym 2023/24 znajdą się poniżej progu ubóstwa energetycznego – na podstawie stopnia deprivacji innych potrzeb można ocenić, że będzie to dotyczyć 80–95% beneficjentów OPS,
- grupy osób, w największym stopniu zagrożone ubóstwem energetycznym można wyróżnić biorąc pod uwagę dwie grupy czynników: techniczne (wiek budynku, powierzchnia mieszkania, stan techniczny, wyposażenie w instalacje grzewcze) oraz czynniki społeczno-ekonomiczne (źródło utrzymania, wiek i struktura gospodarstwa domowego),

- najbardziej zagrożone ubóstwem energetycznym są gospodarstwa jednoosobowe oraz gospodarstwa bez osób pracujących które nie mają dzieci na utrzymaniu; w przypadku mieszkańców wsi są to również właściciele starych, nieogrzanych, wolnostojących domów, w miastach zaś to zwykle lokatorzy komunalnych kamienic i budynków o niskiej efektywności energetycznej,
- istnieje poważne ryzyko, że ubóstwo energetyczne może objąć nie tylko osoby znajdujące się poniżej progu ubóstwa ustawowego, ale również osoby znajdujące się w sferze niedostatku, a więc w pesymistycznym wariancie około 40% wszystkich mieszkańców województwa.

Warto podkreślić, że letni okres badawczy powodował, że respondenci w ograniczonym stopniu uświadamiali sobie potencjalne zagrożenia wynikające z wysokich cen gazu, węgla, drewna czy też prądu. Sporadycznie pojawiały się wśród nich obawy odnośnie możliwości nabycia w późniejszych okresach wskazanych źródeł energii. Część respondentów zauważa, że będą zmuszeni do ogrzewania innymi alternatywnymi źródłami (np. śmieci, szyszki, miał węglowy).

W „Diagnozie ...” wskazano ryzyko wzrostu rabunkowej wycinki drzew na obszarach zalesionych, a ograniczone możliwości nabycia węgla, drewna czy gazu, doprowadzą do spalania niskiej jakości paliw i śmieci.

Warto podkreślić, że konsekwencje ubóstwa energetycznego dotyczą nie tylko samych ubogich, ale również otoczenie – spalanie nieodpowiednich paliw i śmieci prowadzi do zwiększenia zanieczyszczenia powietrza zwiększając ryzyko chorób związanych z układem oddechowym.

Beneficjenci w trudnej sytuacji mogli ubiegać się o dodatek mieszkaniowy. W 2021 r. w województwie mazowieckim uzyskało go 35 472 rodzin. W ciągu dwóch lat liczba rodzin spadła o 2753, mimo to kwota wsparcia w tym czasie wzrosła o ponad 3,4 mln zł. Można zauważyć, że w Województwie Mazowieckim:

- 84,1% dodatków mieszkaniowych i 90,7% energetycznych trafia do mieszkańców regionu mazowieckiego regionalnego

- wysokość dodatków mieszkaniowych w ciągu 3 lat wzrosła o 5,7%, podczas gdy dodatków energetycznych spadła o 14,4%
- liczba rodzin objętych dodatkiem mieszkaniowym spadła z 38 225 do 25 472, a dodatkiem energetycznym z 13 203 do 11 443
- w tym czasie przeciętna wartość świadczenia na rodzinę z tytułu dodatków mieszkaniowych wzrosła z 1574,85 do 1796,65 zł, a dodatków energetycznych nieznacznie spadła – z 99,54 do 98,29 zł
- przeciętna wysokość dodatku mieszkaniowego i energetycznego jest wyższa w regionie warszawskim stołecznym niż w mazowieckim regionalnym, odpowiednio o 270 i 48 zł
- z wysokim prawdopodobieństwem można stwierdzić, że w 2023 i 2024 roku zarówno liczba świadczeń, jak i osób nimi objętych wzrośnie.

Wysoki poziom ubóstwa energetycznego związany ze wzrostem cen nośników energii oraz utrudniona możliwość ich zakupu powoduje, że na poziomie lokalnym powinny pojawiać się rozwiązania zapobiegające trudnej sytuacji energetycznej. Konieczne są działania związane z wymianą źródeł energii, w tym zwiększanie znaczenia źródeł odnawialnych. Niezbędne jest również dofinansowanie termomodernizacji budynków. Samorządy powinny przeznaczyć część środków na tworzenie wspólnych inwestycji energetycznych, które mogłyby zapewnić tańszą energię zarówno mieszkańcom, jak i przedsiębiorcom prowadzącym działalność na terenie danej gminy/powiatu. Działania te muszą być wsparte również na poziomie krajowym. Konieczna jest modernizacja programów finansujących termomodernizację oraz zwiększenie nacisku na odnawialne źródła energii.

Ryzykiem dla wzrostu ubóstwa energetycznego są: przedłużający się konflikt na terenie Ukrainy, rosnące ceny nośników energii, niska efektywność energetyczna budynków i źródeł ciepła, zastopowanie rozwoju OZE, wysoki koszt instalacji fotowoltaicznych, ograniczone możliwości gromadzenia energii, niska świadomość społeczna.

Niezaspokojeniem potrzeb energetycznych narażone są również gospodarstwa domowe korzystające z systemu przedpłat za energię. Ograniczone dochody, przy rosnących cenach prądu mogą powodować, że część z nich nie będzie miała możliwości ogrzania mieszkania odpowiednio do potrzeb.

VI. Diagnoza ubóstwa energetycznego dla Gminy Tłuszcz

1. Sytuacja demograficzna Gminy Tłuszcz

Rozwój każdej jednostki terytorialnej bazuje w głównej mierze na zasobach endogenicznych, wśród których kluczowe znaczenie ma zasób ludzki. Na jego jakość wpływa szereg czynników, w tym m.in. stan i struktura ludności, ruch naturalny czy procesy migracyjne. Sytuacja demograficzna w znaczący sposób wpływa na możliwości rozwojowe obszaru - starzenie się społeczeństwa, malejący przyrost naturalny czy depopulacja oddziałują na liczbę osób zdolnych do podjęcia aktywności zawodowej, co z kolei bezpośrednio wpływa na jakość życia, zamożność mieszkańców i w konsekwencji zasobność Gminy. Analiza obecnej struktury wieku lokalnej społeczności oraz obserwowanych trendów pozwala oszacować zmiany oczekiwane w przyszłości dotyczące popytu na usługi, infrastrukturę techniczną, nieruchomości mieszkaniowe i komercyjne, miejsca pracy.

W 2023r. Gminę Tłuszcz zamieszkiwało łącznie 19.840 mieszkańców. Na przestrzeni lat 2009-2023 populacja gminy wzrosła o 8,2% (z 18.338 mieszkańców w 2009r. do 19.840 w 2023r.). Główny Urząd Statystyczny prognozuje, że do 2030 r. Tłuszcz będzie cechować wzrostowa tendencja zmiany liczby ludności – według prognoz gminę Tłuszcz w 2030 r. zamieszkiwać będzie 21.589 osób. Prognozy te mogą jednak nie oddawać rzeczywistej sytuacji – na przykład na terenie Gminy Tłuszcz w 2020r. zamieszkiwało rzeczywiście 19.790 osób, tj. o 662 osób mniej niż prognozowano.

Z punktu widzenia rozwoju społeczno-ekonomicznego oprócz liczby ludności, istotna jest również struktura wiekowa mieszkańców. Waga tego czynnika wynika z wieloaspektowych konsekwencji jego zmian, rzutujących w szczególności na wydolność systemu zabezpieczenia społecznego, funkcjonowanie systemu ochrony zdrowia, równowagę na rynku pracy.

W Tłuszczu od 2010r. do 2023r. spadała liczba osób w wieku produkcyjnym (redukcja o 5,62%), natomiast rosła w wieku przedprodukcyjnym - poniżej 17 lat (wzrost o 22,8%),

oraz w wieku poprodukcyjnym (wzrost o 32,69%). Zgodnie z prognozami GUS tendencja taka (wzrost liczby osób w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym oraz spadek liczby osób w wieku produkcyjnym) będzie się utrzymywać do 2030 r. (do tego czasu liczba osób w wieku przedprodukcyjnym 0-14 lat wzrośnie o 1,8%, w wieku 15-64 lata o 32%, a w wieku powyżej 65 lat o 15,6%).

2. Liczba gospodarstw domowych

Zgodnie z „Badaniem warunków życia i jakości usług publicznych” w Tłuszczu ogółem jest 7.379 „domostw” (unikalnych adresów mieszkalnych).

Na podstawie danych z systemu gospodarki odpadami komunalnymi w odniesieniu do budynków jednorodzinnych złożono ok. 5.915 deklaracji – zatem można przyjąć, że tyle jest gospodarstw domowych w budynkach jednorodzinnych.

3. Dane z CEEB

W dniu 1 lipca 2021 r. uruchomiona została centralna Ewidencja Emisyjności Budynków, powstała na podstawie ustawy z dnia 21 listopada 2008 r. o wspieraniu termomodernizacji i remontów oraz o centralnej ewidencji emisyjności budynków. Zgodnie z przepisami prawa właściciele nieruchomości zobowiązani byli do zgłoszenia użytkowanych źródeł ciepła i źródeł spalania paliw od dnia 1 lipca 2021 r. do 30 czerwca 2022 r., a dla nowouruchomionych źródeł ciepła w terminie 14 dni od daty ich uruchomienia.

Baza danych powstała po wprowadzeniu danych zgłoszonych przez właścicieli nieruchomości pozwoliła na pozyskanie poniższych danych.

Pozycja	Liczba
Zgłoszone budynki mieszkalne do systemu CEEB:	7.666
w tym budynki (dane nie sumują się bo może być kilka źródeł ogrzewania budynku) wyposażone w:	
- kocioł na paliwo stałe	3.135
- kominki, kozy	872
- piec kaflowy	124
- trzon kuchenny / piecokuchnia / kuchnia węglowa	566
- kocioł gazowy	2.562
- kocioł olejowy	32
- pompa ciepła	143
- ogrzewanie elektryczne	1.604
- kolektory słoneczne	384
- miejska sieć ciepłownicza	38

4. Dane z Ośrodka Pomocy Społecznej

Wybrane dane za 2023 rok dotyczące osób korzystających z usług Ośrodka Pomocy Społecznej w Tuszczu przedstawia poniższa tabela:

L.p.	Opis	Liczba
1	Liczba rodzin, którym przyznano decyzją świadczenie pieniężne i niepieniężne	231 rodzin
2	Liczba rodzin objętych pomocą społeczną, w tym wyłącznie w postaci pracy socjalnej	1.426 rodzin
3	Liczba osób korzystających ze wsparcia w postaci zasiłku stałego	93 osoby
4	Liczba gospodarstw domowych korzystających z dodatku osłonowego	2.247 gospodarstw domowych
5	Liczba rodzin korzystających z zasiłku celowego na zakup ogrzewania , w tym opału	25 rodzin, 33 osoby

Na szczególną uwagę zasługuje liczba osób korzystających ze wsparcia w postaci zasiłku stałego (93 osoby). Zasiłek stały przysługuje pełnoletniej osobie

samotnie gospodarującej lub pozostającej w rodzinie, niezdolnej do pracy z powodu wieku lub całkowicie niezdolnej do pracy z powodu niepełnosprawności, jeżeli dochód osoby samotnie gospodarującej, jak również dochód na osobę w rodzinie, są niższe od kryterium dochodowego określonego w ustawie o pomocy społecznej.

Drugą istotną w kontekście niniejszej diagnozy jest liczba gospodarstw domowych korzystających z dodatku osłonowego (2.247 gospodarstw domowych). Dodatek osłonowy jest elementem rządowej Tarczy Antyinflacyjnej, który ma zniwelować rosnące ceny żywności, energii i gazu.

Dodatek osłonowy przysługiwał:

- osobie prowadzącej gospodarstwo domowe jednoosobowe, w którym wysokość przeciętnego miesięcznego dochodu nie przekracza kwoty 2100 zł netto.
- osobie prowadzącej gospodarstwo domowe wieloosobowe, w którym wysokość przeciętnego miesięcznego dochodu nie przekracza kwoty 1500 zł netto na osobę.

Na koniec warto odnieść się do liczby rodzin korzystających z zasiłku celowego na zakup ogrzewania, w tym opału – jest to grupa wyraźnie dotknięta zjawiskiem ubóstwa energetycznego.

5. Dodatki wypłacane przez Urząd Miejski w Tłuszczu, związane z wysokimi cenami energii w latach 2023/2024

W 2023 roku w związku z wysokimi cenami nośników energii rząd wprowadził dodatki mające na celu rekompensatę dla gospodarstw domowych.

W Gminie Tłuszcz z niżej wymienionych form wsparcia skorzystało:

- z dodatku węglowego w wysokości 3 000 zł dla gospodarstw domowych, których źródłem ogrzewania jest węgiel lub paliwa węglopochodne – skorzystało 3.570 gospodarstw domowych,
- z dodatku do drewna w wysokości 1000 złotych dla gospodarstwa domowe, w których głównym źródłem ciepła jest kocioł na paliwo stałe (drewno to paliwo stałe), kominek, koza, ogrzewacz powietrza, trzon kuchenny, piecokuchnia albo piec kaflowy, zasilane drewnem kawałkowym. – skorzystały 122 gospodarstwa domowe,

- z dodatku do gazu LPG – skorzystało 28 gospodarstw domowych,
- z dodatku do biomasy innej niż drewno – skorzystało 185 gospodarstw domowych,
- z dodatku do oleju opałowego – skorzystało 8 gospodarstw domowych.

6. Oszacowanie skali ubóstwa energetycznego w Gminie Tłuszcz:

Aby określić liczbę dotkniętych ubóstwem energetycznym w Gminie Tłuszcz wzięto pod uwagę następujące grupy czynników:

- a) techniczne (wiek budynku, powierzchnia mieszkania, stan techniczny, wyposażenie w instalacje grzewcze),
- b) czynniki społeczno-ekonomiczne (źródło utrzymania, wiek i struktura gospodarstwa domowego),
- c) wykorzystanie wskaźnika ogólnokrajowego.

Ad a) W odniesieniu do kryterium technicznego należy wskazać, bazując na danych z CEEB oraz danych o dodatku węglowym, że potencjalnym problemem z kosztami energii może być dotknięta grupa stosująca w swoich budynkach paliwo stałe:

3.570 – 4.697 gospodarstw domowych

z czego: 3.570 osób (liczba osób które otrzymały dodatek węglowy) zaś 4.697 (liczba budynków w CEEB ogrzewających budynek innym paliwem niż: miejska sieć ciepłownicza, pompy ciepła, olejowe, gazowe).

Oczywiście nie wszystkie gospodarstwa domowe z tego zakresu są dotknięte ubóstwem energetycznym.

Ad b) Odnosząc się do czynników społeczno-ekonomicznych bazując na danych z Ośrodka Pomocy Społecznej możemy zdefiniować liczbę osób, które potencjalnie mogą być dotknięte ubóstwem energetycznym:

25 – 231 rodzin

z czego: 25 rodzin korzystało z zasiłku celowego na zakup ogrzewania , w tym opału, zaś 231 rodzin to liczba rodzin, którym przyznano decyzją świadczenie pieniężne i niepieniężne.

Ad c) Szacuje się, że w Polsce problem ubóstwa energetycznego dotyczy obecnie ok. 12% gospodarstw domowych. Bazując na danych demograficznych Gminy Tłuszcz problem ubóstwa energetycznego dotyczyłby więc około:

$$7.379 \times 12\% = 885 \text{ gospodarstw domowych}$$

Odnosząc się do w/w szacunków skali ubóstwa energetycznego w Gminie Tłuszcz warto podkreślić, że analiza ta ma charakter wstępny – wymagający w przyszłości dalszych badań. W diagnozie skupiono się przede wszystkim na oszacowaniu problemu opierając się na zebranych danych ogólnych.

VII. Podsumowanie

Na podstawie przeprowadzonej analizy można sformułować następujące wnioski:

- Przeprowadzona analiza wykazała, iż ponad 885 gospodarstw domowych w Gminie Tłuszcz jest zagrożonych zjawiskiem ubóstwa energetycznego.
- Wskazane jest kontynuowanie badań tego tematu, np. poprzez pogłębionej analizy zarówno czynników technicznych (m.in. stan docieplenie budynków, sprawność źródeł ogrzewania) jak też i czynników społeczno-ekonomicznych (analiza wielkości gospodarstwa domowego, analiza grup wiekowych).
- Ze względu na duże koszty związane czy to z termomodernizacją budynków mieszkalnych czy też ze zmianą źródła ogrzewania – wskazane jest wdrażanie modeli wsparcia mieszkańców w tym zakresie. Wsparcie powinno obejmować oprócz wsparcia finansowego (np. dotacje) szeroko zakrojone akcje informacyjne by zachęcić mieszkańców do korzystania z programów centralnych i regionalnych. W przyszłości możliwe będzie wykorzystanie znacznych środków z programów unijnych na transformację energetyczną i tzw. „Falę renowacji”, w ramach której dokonywać będzie można nie tylko termomodernizacji budynków, ale także innych działań przyczyniających się do redukcji występowania zjawiska ubóstwa energetycznego. Bardzo ważnym jest, aby zarówno Gmina jak i mieszkańcy byli przygotowani do jak najbardziej efektywnego wykorzystania tych środków.
- Oprócz akcji informacyjnej dotyczącej programów wsparcia warto uruchomić akcję edukacyjną dotyczącą sposobów oszczędzania energii. Do takiej akcji można oprócz pracowników Urzędu włączyć pracowników OPS, którzy w ramach wizyt bezpośrednich podjęliby próbę dotarcia do mieszkańców narażonych na ubóstwo energetyczne co pozwoliłoby na objęcie ich większą pomocą zarówno w zakresie programów wsparcia finansowego jak i doradczego.
- W związku z obecną sytuacją geopolityczną, inflacją, wzrostem cen nośników energii należy się spodziewać, że skala zjawiska ubóstwa energetycznego będzie wzrastać i w związku z tym coraz więcej gospodarstw domowych będzie się kwalifikowało do programu Stop Smog. Dlatego przed składaniem wniosku powinno się zweryfikować i prawdopodobnie rozszerzyć przygotowaną bazę osób kwalifikujących się do ww. programu.

Literatura:

1. Metodyka analizy ubóstwa energetycznego dla Gmin, Agata Skrzypek, Anna Wierzchołowska-Dziedzic, Krajowa Agencja Poszanowania Energii SA SA dla województwa małopolskiego (<https://powietrze.malopolska.pl/jakosc-powietrza>)
2. Sytuacja gospodarstw domowych w 2020 r. w świetle badania budżetów gospodarstw domowych, Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl/>
3. Diagnoza do opracowania Programu Przeciwdziałania Ubóstwu i wykluczeniu Województwa Mazowieckiego na lata 2023-2026 - opracowana przez grupę badawczą: dr hab. Sławomir Kalinowski, prof. IRWiR PAN – kierownik projektu, dr hab. Aleksandra Łuczak, prof. UPP, mgr Oskar Szczygiał, mgr Adrianna Wojciechowska, Stanisław Klimkowski, mgr Łukasz Komorowski – członkowie grupy badawczej
4. Pomiar Ubóstwa Energetycznego na podstawie danych BBGD – Metodologia i zastosowanie, IBS RESEARCH REPORT 01/2018, STYCZEŃ 2018, Instytut Badań Strukturalnych, Katarzyna Sałach, Piotr Lewandowski
5. Ubóstwo energetyczne w województwie łódzkim, Raport z badania, Badanie naukowe zrealizowane przez konsorcjum firm Danae Sp. z o.o. oraz Fundację Naukową Instytut Badań Strukturalnych na zlecenie Regionalnego Centrum Polityki Społecznej w Łodzi, 2020
6. Ubóstwo energetyczne w Polsce – definicja i charakterystyka społeczna grupy, Dominik Owczarek, Agata Miazga, Fundacja Instytut na rzecz Ekorozwoju, Warszawa 2015 - Opracowanie zostało przygotowane na zlecenie Instytutu na rzecz Ekorozwoju w ramach projektu „Efektywność energetyczna”
7. Ubóstwo energetyczne w Polsce, Rafał Boguszewski, Tomasz Herudziński, Pracownia Badań Społecznych SGGW,
8. Badanie warunków życia i jakości usług publicznych, FRDL 2021